

COĞRAFİ DÜŞÜNCENİN DEĞİŞİMİ

GENEL BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYA

Dr. Öğretim Üyesi MERVE GÖRKEM ZEREN AKBULUT

Coğrafya,
geçmiş ve değişim süreci ile dünyayı anlama ve betimleme bakımından en
dinamik içeriğe sahip bilimdir:

- Coğrafya;
 - ✓ İlkçağlardan beri insanın **yaşam alanı** ile ilgilenerek, içerik ve metodolojik açıdan değişimler geçirerek,
doğa-insan eksenli bir içeriğe sahip hale gelmiştir:
 - ✓ **Yaşanılan alan** ve **dünya algısı** kazandıran bir bilim ve derstir; var olduğunu bildiğimiz dünyayı «**görmemizi ve anlamamızı**» sağlar.

Yeşil tasarım Arkansas ABD

Fotoğraf : Simon NORFOLK NG

Heifer İnternational şirketinin merkezi, doğal ışığı verimli kullanarak, geleneksel bir binanın yarısı kadar elektrik harcamaktadır.

Tarihsel süreçte insanlığın ekonomik, toplumsal ve teknolojik gelişim aşamaları, doğa-insan ilişkisinde farklı boyutlanmalara yol açmıştır.

Avcılık ve toplayıcılık, tarımsal devrim, sanayi devrimi ve günümüz bilgi-iletişim devrimi, doğa-insan ilişkisindeki değişimlerin temel aşamalarıdır. İlkçağlarda adeta doğanın bir parçası şeklinde yaşam süren insanoğlu, bugün doğayla uyumlu gelişmenin yollarını aramaktadır.

Coğrafya,
farklı zaman dilimlerinde farklı şekilde algılanmış ve
dönüşüm geçirerek içerik ve kullandığı yöntemlerde farklılıklar ortaya
çıkmiştir:

Klasik Coğrafya Dönemi:

Coğrafyada **15.yy.'daki coğrafi keşifler**
çağından itibaren, **1800'lere** kadar temel
çalışma alanları;

- ✓ **Mutlak konumu** ölçecek ve kaydedecek metrik bir sistemin geliştirilmesi,
- ✓ **Harita** yapımı ve yenilenmesi,
- ✓ **Arazi gözlemleri** (field observation) olmuştur.

- Chisholm, M. 1975. Human Geography: Evolution or Revolution? Middlesex: Penguin Books Ltd.

Coğrafya,
farklı zaman dilimlerinde farklı şekilde algılanmış ve
dönüşüm geçirerek içerik ve kullandığı yöntemlerde farklılıklar ortaya
çıkmiştir:

- **Coğrafya, 1800'lerden sonra;**
- ✓ Yerlerin daha doğru **konumlandırılması,**
- ✓ **Yerlerin** nasıl olduğunun betimlenmesi,
- ✓ Yerler arasındaki **benzerlik ve farklılıklar** üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır.

- Chisholm, M. 1975. Human Geography: Evolution or Revolution? Middlesex: Penguin Books Ltd.

Coğrafya,
farklı zaman dilimlerinde farklı şekilde algılanmış ve
dönüşüm geçirerek içerik ve kullandığı yöntemlerde farklılıklar ortaya
çıkmiştir:

Modern Coğrafya Dönemi:

1874'de Almanya, İngiltere ve ABD
üniversitelerinde coğrafya bölümlerinin
açılmasıyla başlayan bu dönemde;

- ✓ Coğrafya, **akademik bir disiplin** olarak, insanlar ve onların çevreleriyle etkileşimini inceleyerek, doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında bir **köprü işlevi** üstlenmiştir.

- Johnston, R. J. et al. 2000. The Dictionary of Human Geography. Oxford: Blackwell Publishing.

Coğrafya,
modern coğrafya döneminde, **genel eğitimin önemli bir bileşeni**
olarak kabul edilmeye başlamıştır:

Modern Coğrafya Dönemi:

Akademik bir disiplin olarak coğrafyaya duyulan ihtiyacın asıl kaynağı; Avrupa'da **coğrafya öğretmeni** yetiştirmektir:

- Coğrafya, çocukları **millet bilincine** sahip ve **bireyselliği gelişmiş** birer vatandaş olarak yetiştiren ve onların diğer insanlarla kıyas yaparak kendileri hakkında bilgilenmelerini sağlayan bir disiplin olarak kabul edilmeye başlamıştır.
- Johnston, R. J. et al. 2000. The Dictionary of Human Geography. Oxford: Blackwell Publishing.

Modern coğrafya döneminde, **çevreci determinist** yaklaşım hakimdir:

Modern Coğrafya Dönemi:

Bu dönemde, insan-çevre ilişkisi ağırlıklı olarak **çevreci determinizm** ile açıklanmıştır:

- Toplamların hayatta kalabilmek için birbirleriyle mücadele etmesi gerektiği ve dolayısıyla güçlü olanın varlığını sürdürebileceği algısı hakim olmuştur.

- Johnston, R. J. et al. 2000. The Dictionary of Human Geography. Oxford: Blackwell Publishing.

Modern coğrafya döneminde, çevreci determinist yaklaşım hakimdir:

Modern Coğrafya Dönemi:

Çevreci determinist dünya algısı;

- Avrupa'da **modern savaş** için lojistik temel oluşturma,
 - **Emperyal kimliği** geliştirme,
 - **Ekonomik sömürü** için kolonileri ve kaynakları yönetme bağlamında, Batılı devletlerin elini güçlendirmiştir.
-
- Barnes, T. And Gregory, D. 1997. Reading Human Geography: The Poetics and Politics of Inquiry. London: Arnold.

Modern coğrafya döneminde, çevreci determinist yaklaşım hakimdir:

Modern Coğrafya Dönemi:

Determinizm (Gerekircilik)

Her olayın, maddi veya manevi birtakım nedenlerin zorunlu sonucu olduğunu kabul eden felsefi görüştür:

- **Nedenlerin gücü**, insan iradesine baskın gelmektedir.
- Sömürülen ülkelerin geri kalmışlığı, o ülkelerin **doğal ve beşeri kaynaklarının zenginliğinin** doğal bir sonucu olarak düşünülmüş; bu ülkelerin sömürülmesi ve insanların köleleştirilmesi meşrulaştırılmıştır.

- Barnes, T. And Gregory, D. 1997. Reading Human Geography: The Poetics and Politics of Inquiry. London: Arnold.

Modern coğrafya döneminde, çevreci determinist yaklaşım hakimdir:

Modern Coğrafya Dönemi: Coğrafya;

- Sömürgelerin edinilmesinde, genişletilmesinde değerlendirilmesinde ön açan bir bilim; coğrafyacılar ise **emperyalizmin** hizmetindeki kişiler olarak görülmüşlerdir.

- Özgüç, N. ve Tümertekin, E. 2000. Coğrafya: Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Coğrafya algısındaki hakim çevreci determinizm, **1920'lerden sonra** yerini posibilizme (olasıcılık) bırakmıştır:

Possibilizm:

Çevreci determinizmin kesin yargılarını terk etmiştir:

- Doğal özelliklerin insan faaliyetleri üzerinde **bütüncül bir belirleyici etkisi** olamayacağı öne sürülmüştür.
- İnsan-doğa ilişkisinde, insan pasif bir varlık olarak değil, yaşadığı çevreyi etkileyen, bu çevreyle ilgili seçimler yapabilen ve sonuçta onu dönüştüren **aktif bir ajan** olarak görülmüştür.

- Özgüç, N. ve Tümertekin, E. 2000. Coğrafya: Geçmiş, Kavramlar, Coğrafyacılar. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Kültürel coğrafyanın lideri Carl SAUER, **1925'te** çevreci determinizmin ölüm fermanını imzalamıştır:

Peyzajın Morfolojisi

The Morphology of Landscape

- **SAUER**, bu ünlü eserinde, coğrafyanın çalışma birimini «**landscape**» olarak belirleyerek, bu kavramı **doğal ve kültürel coğrafi görünümünün karışımı** olarak ele almış;
- İnsanın **doğal ortamı kültürel ortama** nasıl dönüştürdüğü ve bu dönüşümün **kültürel , tarihi ve bölgesel** açılardan incelenmesi gerektiğini savunmuştur.

1930'lardan itibaren coğrafya çalışmalarında ana kavram, «**bölge**» olmuştur:

Bütünün coğrafyası, coğrafi incelemenin en üst amacıdır:

- Bütünün (tüm dünyanın) çalışılması, anlaşılması imkânsız olduğundan, bütünün daha küçük parçalara ayrılması gerektiği düşünülmüştür.
- Dünyanın birbiriyle ilişkili **bölgeler mozaiğinden** oluştuğu ve dünyayı anlamanın, bölgeleri anlamaktan geçtiği fikri, baskın görüş haline gelmiştir.
- **1950'lere** kadar olan dönemde coğrafyada bölgeler betimlenerek, **bölgeler arasındaki farkların** ne oldukları üzerine çalışmalara odaklanılmıştır.

- Johnston, R. J. and Gregory, D. 2000. The Dictionary of Human Geography. Oxford: Blackwell Publishing.

Coğrafya, 20. yüzyıldaki dönüşüm serüveninin başında **makro sistemleri ve bölgeleri** çalışan bir bilim iken, **1960'lı** yılların sonlarından itibaren daha fazla **insan odaklı ve mikro ölçekli** çalışmaları ele almıştır:

İnsan odaklı çalışmalar

Günlük yaşamı, **insan öznelliği ve eylemlerinin bir ürünü** olarak düşünmektedir:

- Olay (durum), çalışma grubunda yer alan insanların gözüyle açıklanmaya çalışılmaktadır.
- Nicel yöntemler yerine **nitel yöntemler** uygulanmaktadır.
- Günümüzde birçok **beşeri coğrafya çalışması**, mikro ölçeklerde insanların bir coğrafi olay veya olgu karşısındaki **tutumlarının**, o olayın, çalışma grubundakiler tarafından nasıl algıladığına bağlı olarak değişeceği fikrinden hareket etmektedir.
- Karabağ, S. ve Şahin, S. 2007. Kuram ve Uygulamada Coğrafya Eğitimi. Ankara: Gazi Kitabevi.

Coğrafya, 20. yüzyıldaki dönüşüm serüveni içinde toplumun ihtiyaçları doğrultusunda farklı şekilde algılandığını gelmiştir:

Coğrafya;

- Modern coğrafyanın kurulduğu zamanlarda **Batı emperyalizmine** felsefi ve lojistik* destek sağlamak amacıyla iken,
- **1960'lerden** başlamak üzere, **1990'lardaki kültürel dönüşümle** birlikte, Batı emperyalizmini* sorgulayan ve **eleştirel yaklaşımlar** sergileyen bir disiplin haline gelmiştir.

- ***Lojistik:** Doğal ve insan kaynaklarının etkili bir biçimde organizasyonu, yönetilmesi ve kontrol altında tutulmasıdır.
- ***Emperyalizm:** Bir milletin başka milletler üzerinde kendi çıkarları doğrultusunda dikta rejimi ile etkide bulunmaya çalışmasıdır (Toprakların işgali, vergiye bağlama, doğal kaynakları ele geçirme, kültür asimilasyonu gibi dikta yöntemlerini kullanır).

- Karabağ, S. ve Şahin, S. 2007. Kuram ve Uygulamada Coğrafya Eğitimi. Ankara: Gazi Kitabevi.

Keşfedilen buzullar Aladağlar ADANA-NİĞDE- KAYSERİ

Fotoğraf : Sinan ÇAKMAK NG

Aladağlarda bilinen iki buzul vardı; **Demirkazık ve Kaldı buzulları**. Son yıllardaki küresel ısınma nedeniyle, sıcaklık artışına bağlı erimeler, kalınlığı **10 metreye** ulaşan buzul kesitlerini ortaya çıkarmıştır. **Ankara Üniversitesi'nden Serdar Yeşilyurt** tarafından yamaç molozlarının altında yeni buzullar keşfedilmiştir (**2009**). Aladağlarda **Yedigöl Platosu'nun** güneyindeki zirvelerin kuzey çanağı, yamaç molozlarının en iyi gözlemlendiği yerdir. Kaldı ve Demirkazık buzullarına eklenen yeni buzullar bu bölümde görülebilmektedir.

